

CSILLAGOK CSILLAGOK...

SZÍNESSZÓTTES EGY SZÉP BARÁTSÁG EMLÉKEIBŐL

Kószáltunk, barátai a múlandóság gondolatával, a Kerepesi úti temetőben. Permetezett a szürke tavaszi ég! Jártuk a nemzet halottait, a valahai államférfikat, babéros költőket, írókat, művészeket, akik most új társat kaptak az időtlenségben.

Búcsúztatóra jöttünk, ki e délelőttön. Pontot tenni a tragikus hír végére. A hír végére, amely néhány nappal előbb fogalmazódott egy pesti bérház tővéen, véresen és cáfolhatatlanul.

A temetőkert külső sétányát magányos férfi járta. Megálldogált némely halomnál s nagyon lassan ment tovább. Sokat öregedett, mióta láttam, amióta a Debrecen-szomszédos Bocskai-kertben nála tisztelegünk... Akkor tombolt a vihar, a háború negyvenkettes fergetege, s szélszendet keresni húzódott ide Németh László. Sarkadi Imrével kerestük meg a Bocskaiban. Kérdegettük tiszteletteljesen, s ő fanyar mondatokban beszélt arról: miért „törvényszerű”, hogy drámái sorra buknak, hogy művei visszhang nélkül múlnak el.

Most ő jött tisztelgésre az írotárshoz, a húsz év előtti ifjú riporterhez, a Bocskai-kerti ismerőshöz.

* * *

Abban a hattagú debreceni redakcióban, amelyben minket összehozott a jó sors, már öreg gyakornoknak számítottam a negyedik-ötödik hetemmel, mikor egy esten nyurga legény restelkedett feielős szerkesztőnk elé! Volt valami gúnárszerű abban, ahogy a nyakát tegergette nagy zavarában, s elmondta, hogy jogásznak készül, de újságírónak vágyik.

Olcso robotosokra mindig szükség volt a negyvenes évek szerkesztőségeiben, hamar megszületett az egyezés: „Nálunk fogsz dolgozni, fiam. Mi is a neved?” — „Sarkadi Imre János” — „Ismerkedjete meg Barnával, ő majd bevezet a dolgokba.”

Bizony, nem igen sejtettem, milyen terhet kaptam a nyakamba. Akkoriban a riporterség mellett mozikritikus és színházi Intimpista, azaz: minden lében kanál tisztet töltöttem be annál a lapnál. Érthető, hogy errefelé vezetgettem a mester-ségben az újdonsült kollégát. Csakhogy hamarosan nyilvánvalóvá lett bennem: tudásban, értékmérésben meg sem álhatok mellette. Olvasottságban, műveltségben fölényesen több nálam, pedig sem akkor, sem később, soha nem akarta, hogy megérezsem. Hónapokig nyomasztóan hatott rám. Útunkat, együttartásunkat mégis barátivá tette nagyon hamar a művészetrajongás, a szakma szép művelésének láza, s egy kicsit mindkettőnkénél a szakmán túlcsepő ambíció: irodalmárrá nőni.

Hogy valaki azzá legyen egy kormányparti züllöttségben élő vidéki napilapnál, 1942-ben, nemcsak hogy lehetetlen, de szinte eretnkséget jelentett. Pedig az a néhány, akiből a szerkesztőség tevődött, majd mind kallódó költő, író volt. De kit érdekelt a vers, a széphistória? A kiadót semmiképp. Izgalom, vér és esemény kell, nem irodalom. Hasábokon sorakozó protokoll nevek egy temetésről, esküvőről, díszlakomáról, és nem novella.

„Fiam, mi újság vagyunk. Riportot adj!”

Nem ment sehogy a riport, azaz: nem úgy, ahogy a lapnak gusztusa volt rá. Hányszor hallottuk a szerkesztőnk jóslatát: — „Zimi, belőled sose lesz újságíró.”

Igazá lett Benyovszky Pali bácsinak. Nem lett soha „vérbeli” újságíró. Szerencsére. Valahol író volt már akkor, azokban a riportokban is.

Nem olvastam azóta, de bizonyosra tudom, hogy az a riport, amit onnan a Bocskai-kertből Németh Lászlóról írt, időtálló kisremek valahol, a negyvenkettes debreceni újság eltemetett hasábjain.

* * *

Visz az ős-Péterfián a téli villamos. Debrecenben egy az útunk hazafelé. Gúnárnyakát fázósan behúzza a könnyű lódenkabátba, de a szemében csínytevés készulete bújkál. A peron ablaka merő jégvirág. Közelebb húzódik az üveghez, s ujjával betűket olvaszt a jég-opálba: „Konfucse mondá: egy jó nő nem rossz.”

* * *

Egy időben, újságíró évei elején különös módját találta meg a véleménymondás, ha némely sikerültnek vélt írásunkat kezébe adtuk. Olvasni kezdte fennhangon a szöveget. Magas, fejhangot használt ilyenkor, túlzó hangsúlyokat és gesztusokat, s mi első mondatok után már kényelmetlenül fészkelődtünk. Kérlelhetetlen rátapintás volt ez a játék az iromány gyengéire, gyarlóságaira, s megvallom, gyakran igaztalannak éreztük Sarkadi csúfondárosságát, „érzékletlenségét” a „legszebb” líra iránt. De meg kellett bocsátanunk hamarosan mindent, mert komolyra váltva kedves dicséretet keresett egy-egy friss gondolatra, mondatrendre, vagy kifejezésre. Csakhogy ekkor már a csúfokodó Sarkadit fogadtuk el hiteles mértéknek, s így lett szent és igaz a béka. A rossz színész túlzásával bizonyította be nekünk, a jó műbíráló igazát.

* * *

Ifjú hírlapíró éveinkben színésznőkbe voltunk szerelmesek. Én akkor a társulat szubrettjébe. S ha 18 éves az ember, szívesen lenne hős imádottja előtt. Ebbe a „hősiességbe” a mindig játszani kész Sarkadi ugratott.

Strandoltunk egy meleg nyári délutánon a szerkesztőségi robot után. Egyszerre előtűnik lebeg a szubrett, s mézteljes üdvözlét után végighever a napozón.

— Te, gazfickó — kezdi Imre a csendes, alamszusi heccet — fogadjunk egy liter borban, nem mersz fejest ugrani...

— Nem hát. Félek gyalázatosan a fejestől — mondom vissza.

— Pedig Csilla is látna... Képzeld el, gazfickó: látna Csilla.

Bedőltem a provokációnak, s valami suszterfejjel lekalimpáltam a trambulinról. Még nem buktam fel a vízből, már ölelést éreztem a hónom alatt. Imre várt rám vigyázón, s vitt a part felé. Vigyori volt az ábrázata, és meleg fényű a szeme.

— Nagy ember vagy, gazfickó!

A színésznő, persze, ügyet sem vetett ránk udvartartásában. Ő saját dicsőségében fürdött, — mi megittuk a liter bort.

* * *

Negyvenötben, tavasztájon, hogy hazakerül Pestről, megint egy szerkesztőség a kenyéradómk. Telepítették a dunántúli svábokat, ki, a határon túlra és Cséfai Imre névvel okos, emberséges írás jelenik meg róluk. Ez, és sok más Cséfai-cikk Sarkadi Imrét takarja.

Akkoriban arról kesereg, hogy Petőfi már húszegynéhány évesen kész költő. S mi ő, — húszegynéhány évével? Petőfi, igen... Mert nagy költő Homérosz... Goethe rettenetesen nagy, de Petőfi!... Petőfi, maga az Isten!

Örök egy húszéves viszontagságtól négyrét hasadt verset, melyet nekem ajánlott, „kedves komámnak” mondva. Dátuma: 1945. jún. 24. Hadd iktassam ide:

LAKODALOM ELŐTT

Itt a kurta, görbe ész jár
Megzabálták, amí kész már
Tehén: elvetélt a borja
Templom: leégett a tornya
Akác: csak egyszer virágzik
Ember: bújva, nyáron fázik
Fálnak, de meg nem csömölnek
Majd nyüszítve megdögölnek
S mikor még semmit sem álltak
Már megváltóért kiáltnak
Gyáván érzik: akik éltek
Minden mesét elmeséltek
S ha álom volt elálmódták
Cifra láda aljába rakták.

S ki megnézné, régmúlt, furcsa
Elveszett a láda kulcsa.
S míg surranva hazajönnek
Alázatosan köszönnék
Majd megrúgják, aki reszket,
Akasztófák a keresztet
Aki még él, mind eretnek
Nem szeretnek, kik szeretnek
S amit már senki se vállal
Megküzdeni a halállal;
E bánatos, öreg csósszel
Lakodalmunk lesz az őszel.

Mint langyos esőre a gombák, tűnnek fel most már munkái a folyóiratokban. Hallatlan gyorsan, 120-as gépirói tempóval alkot.

* * *

Szétválík szerkesztőségi útunk párhuzamosa. Életében most már Budapest a székhely, de a baráti párhuzamos együtt tart. Tanít, véd, ajánl. Szereti szenvedélyesen a szuperlatívuszokat, így tud örülni, dühödni, vagy keseredni. S tud ajánlani valakit, ha hisz benne.

Az ötvenes első esztendőkbén megint sűrűbb az együttlétünk. Egy időre Balmazújvárosba megy tanítóskodni. Számtant tanít, sajátos pedagógiával. Tulajdonképpen azért jött ide, hogy írói anyagot gyűjtsön egy ifjúsági műhöz, ehhez keresgeti a kontaktust az újvárosi általános iskolában.

Egy kemény, téli kora reggel mély álomból ver fel. Üres a zsebe, gyalog jött Debrecenig, s a jó húsz kilométeren alaposan átfázott. Mindjárt előhizza tervét a gyors pénzszerzésre: bevinnék az irhakabátját zálogba. Mondom: ennél nagyobb marhaságot nem hallottam tél kellős közepén, de diadalmasan húz elő hóna alól egy ködmönt. Majd az megteszi átmenetileg, amíg pénze jön Pestről.

Abban az időben a Hajdú megyei Tanács a maga lehetőségei között szívesen támogatta a helyi írókat. Több-kevesebb száz forintokra mindig lehetett számítani, egy-egy agitációs hasznúnak vélt jelenetért, rigmusért. Ajánlottam, azzal próbálkozzunk inkább a bunda helyett, de hajthatatlan maradt. Azt monda: próbálkozzunk mandkettővel, így két legyet ütünk.

Túlestünk a zálogügyleten, s menten pedzeni kezdte, mint is köthetnénk egyezséget a tanáccsal? Van egy kis egyfelvonásosa, az újvárosi gyerekeknek írta, hátha megfelel. Szaladtam a tanácshoz, onnan vissza a jó hírrel: kell a darab, persze, szerényen fizetnek. Húsz perc telhetett, míg a futárszolgálattal végeztem. A kultúr-

házban, ahol várt, épp akkor állt fel az írógépe mellől, s ámulatomra az előző mellé vadonat-friss egyfelvonásost nyomott még a kezembe:

— Ezt meg próbáld eladni saját neveden.

Szabadkoztam az idegen toll ékessége ellen, de erősködött, hogy kettőt tőle úgyse vennének át, hát belementem a jábékba.

A jelenet címe: „A számolós ember”, s a pénztári gyors-utalvány szerint én lennék a szerzője. S mondhatom, frappáns írásomként tarthatnám számon — ha én írtam volna.

* * *

Rég felhagyta már az újvárosi nevelősködést. Pesten látogattam, náluk. Jó mérges rumot iszogattunk, amikor Lili, a felesége bejön, s ezzel hozakodik elő:

— Hallom, írt Imre valami egyfelvonásost az újvárosi gyerekeknek. Maga ügyes ember, ha megszerzi nekem, kap egy üveg Ikka-rumot.

A kéziratot rég odaadtam, a rumnak is rég elszállt már a mámora.

* * *

Pesten éltem akkor, s mondhatom: futott a csikóm, a műsor szerkesztőségek halomszám jelentették meg füzeteiket. Minden alkalomnak meg volt a maga kiadványa, versekkel, rigmusokkal, jelenetfélékkel.

Egyik ilyen szerkesztőség unszolt: nyerjem meg az „aktuális” irodalomnak. Sarkadit. Sehogy nem ment a rábeszélés. Egy szorult napon mégis kötélnek állt: ír majd valamit, ha előleget adnak.

Közvetítettem a feltételt s kaptak rajta, kezembe nyomtak menten valami 1500 forintot, előlegül, a készülő műre. Testvéri egyenlőséggel tukmálta rám a felét, hogy aztán együtt ömlesszük le pár nap alatt egy budai poharazóban, a Csillagóban.

Hanem egy napon sürgetni kezdték az írást, Sarkadi meg valahol a Balaton mentén kószált, s jó hónapig remény sem volt, hogy viszontlássam. Mit tehettem? Megírtam az egyfelvonásost, a címe alá Sarkadi Imre nevét, így legalább letörlesztettem a debreceni „adósságot”.

* * *

Sokakból kiábrándult már akkor, akikben előbb hitt. A barátságról beszélgetünk, s valaki közös ismerősről ilyen fejtegetésbe fogott:

— Mondd csak, gazfickó: tegyük fel, fronton vagy, első vonalban, ő meg hátul, hogy téged fedezzen. Biztos nem hagy faképnél, ha meleg lesz a helyzet? Hogy a saját bőrét mentse.

Nem tudtam mit felelni. Feltámadt bennem a kétség, megingott a bizalom a pengeélre tett szituációban. Hosszú pillanatok teltek, míg végre kimondtam:

— Nem, ebben nem vagyok biztos.

Sápadt, aszkétikus arca bágyadt-meleg, csúfondáros mosolyt öltött:

— Ez az, gazfickó... ez az!... Látod, én benned feltétlenül bíznék... Hogy te, velem, minden körülmények közt kitartasz.

Illetődötten hallgattunk. Én egy régi-régi fejesre gondoltam, mikor értem nyúlt a vízben, nehogy bajom essék.

Azt hiszem, ekkor volt utolsó szavunk egymással.

Öt éve immár, de még mindig hitetlenül gondolok a hírre, a tragédiát hordozóra. Hisz előtte alig napokkal még így hallok a rádióban Gagarin égi útját kommentálni: „Pokolian irigylem az első embert.”

A szokott szuperlatívuszok.

De őrizgetek egy papírlapot is, az ő ceruzasoraival. Egyik kocsmázásunk emléke. Hárman ültünk, Imre a negyedik.

„Csimbi, Saci, kácsi Marosi
Úgye jó inni!!!
Mert majd egyszer,
valamikor kiderül,
hogy kettőnk, hármónk
négyünk
Se ér egy hajító fát se,
S minket a halál
úgyis elkap.”

Ebben maradtunk. És kiáltuk a poharainkat, hogy búcsút vegyünk.

* * *

NAGY ISTVÁN

MEDITÁCIÓ

*ahogy telnek a nappalok úgy érzem
szinte észrevétlen
mozdulnak bennem az évek
alig voltam még gyerek gondtalan
most eltorzul arcomon a nevetés
meghalnak bennem a madarak
szigorú nappalok bűnös éjszakák
után vágyom a fényre hallgatag
arcok közé szeretnék sirva menni
nem úgy hogy tennem kell amire soha
kényszer nélkül nem gondolok
törékeny álmaim kosarában cipelem
a semmit vigyázok össze ne törjön
éjszakáknént bejárom a várost kőbor
kutya csatangol ennyire vízzé olvad
hátamon az ingem sötét utcákon
taposom szét cipőimet kimeredt
szemmel bámulom a csillagokat keresem
amit elvesztettem azután sirok lépek
rám szólhatna rendőr követhetne száz
madár magányos lépteim kopognak
ahogy telnek a nappalok évek*